

УКРАЇНСЬКА ЧАСОПИСЬ
ВИХОДИТЬ У КАТЕРИНОСЛАВІ ДВІЧІ НА МІСЯЦЬ.

22 юлія 1911 року.
Рік перший.

№ 16—17.

КАТЕРИНОСЛАВ.
ЦІНА 10 к.

У М О В И П Е Р Е Д П Л А Т И:

на рік 2 р. 40 к., на пів року 1 руб. 20 к., на 1 міс. 20 к., кожне число нарізно 10 к.

Гроші треба посилати на адресу: Катеринослав, Проспект, книгарня М. Лозинської для редакції „Дніпрових Хвиль“, або Московська, 7, К. Е. Котову. Просимо шановних передплатників, посылаючи гроші, подавати точно вище зазначену адресу.

❧ Редакція прохає шановн. передплатників поновити підписку на друге півріччя. ❧

ЗМІСТ: Галицько-українські справи.—М. Ж. Школа повинна бути національна (кінець)—Ів. Нечуя-Левицького. Сторінка з історії освіти на Україні—Л. Жигмайло. Прохання селянина—Петра Сурмана. Селяне самі про себе—О. Г. З українського життя.—Новини нашого письменства.—Дописи.—З Мануїлівської „Просвіти“.—Оповідки.

Читаючи треба вимовляти й як Ї: риба—рыба, і як и: сінні—сины, є—не моє—моє, є—з тебе—тэба.

Галицько-українські справи.

Звичайно влітку громадське життя затихає. От у нас Державна Дума закінчила свою роботу, і посли розвіхались по домівкам на літо.

Тимчасом у Галичині, та й по всій Австрії, на початок літа припало таке оживлення політичного життя, така гарячка, як рідко буває і в звичайний зімовий час: одбувалися вибори до парламенту. Для наших

братів—галичан дуже важно провести побільше своїх послів до парламенту, де рішається доля всієї держави, де встановлюються всякі закони. Українців у Галичині стільки, як і поляків, але поляки мають більшу силу в державі, через те вони провели такий закон, щоб на їхню долю припадало коло 80 послів, а на українців тільки 23. Але й з тих 23 поляки стараються всякими способами урвати собі кілька, як там звуть „мандатів“, і цей рік велася дуже гостра боротьба за ті мандати між українцями й поляками. Галицькі вибори вславились на весь світ тими шахрайствами, насильствами, а часом і звичайнісінькими розбоями, які там чинять поляки. Але цей раз скільки не шахраювали, скільки не мошенствова-ли, але українці здобули для себе 24 мандати (одно місце припало українському соціал-демократу) і провели сливе усіх тих своїх послів, що були і в попередньому парламенті. Великою втіхою для всіх українців було також і те, що цим разом обібрано всього 2 москвофілів, тоді як передніше їх було в парламенті 5. Москвофіли—це дуже шкідлива партія. Вони говорять, ніби стоять за все руське, московське, щоб український народ у Галичині покинув свою рідну мову та перейшов на московську. Але насправжки це—запроданці, які і совість і душу продають за гроші;

ім зовсім байдужісінько до добра свого народу. Вони дурять людей у Росії, кажучи, ніби стоять за руське діло, аби тільки видурити грошей; а як видурять, то зараз їх розтринькують, та ще й гризуться між собою, як собаки за кість. Останніми часами вони злигалися з поляками і чисто по іудиному старались, де могли тільки, шкодити народній справі. Але видно народ у Галичині стає все розумніший, що не дав себе одурити цим пройди-світам. Як не старались москвофіли, як ні сипали грішми, пили річками горілку, щоб піддобрити виборців, але всього тільки двох провели своїх послів. Дасть Біг в слі-дуючому парламенті не буде їх ані одного!

Тепер, як вибори закінчились, зібрався у Відні парламент і починає свою роботу. Українські послы готуються до тяжкої праці: доведеться їм немало змагатись з поляками за інтереси свого народу, і хоч іще досі перевага на польській стороні, але й українські послы, що склали один союз із 28 послів (23 галичан і 5 буковинців) не така вже незначна сила, щоб нею зовсім нехтувати. Колись таки свого добьються. Щасти їм Боже!

М. Ж.

Школа повинна бути національна.

(Кінець *).

Але для українців найбільше зрозумілий і найближчий по вдачі Гоголь усіма своїми творами. Бо не тільки в своїх „Малоросійських повістях“, але і в „Мертвих душах“ та і в „Ревізорі“ він намалював типи українські, полтавські, за винятком тільки Ноздрьова, нахабно-го, налазливого, Костанжогло, практичного певно ніженського може діди́ча та самого Чичикова. З інших великоруських видатніших письменників нам найзрозуміліші ті, в котрих обмальовуються типи людей, з інтеллігенції, та ще й столичної, вже промкнутих Європейськими ідеями й принципами, та правуючих осіб, губернаторів й інших урядовців, бо вони, як-то кажуть, у приказці скрізь „одним миром мазані“.

Ми вже й не кажемо за великоруську літературу XVIII віка й початку XIX в. сливе до самого Гоголя й Пушкіна. Одсилаємо наших читальників до статів проф. Веселовського в „Вѣстникъ Европы“, виданих опрічньою великою книжкою під назвищем: „Европейское вліяніе въ русской литературѣ“. В ці книзі він дав докази, в порівнянні типів, що всі утвори того часу були переробкою, або перейманням од французьких та німецьких авторів. Фон-Візіна „Бригадір“ переробляний з німецького оповідання, а „Недоросль“ і Грибоедове „Горе отъ ума“ переробляні з комедій Мольєра; „Горе отъ ума“ переробляно з Мольєрової комедії „Мізантроп“, а „Недоросль“ з комедії „Міщанин в дворянах“. Тим-

то тип Чацького і до цього часу, як пише Пипін, застається не зрозумілим; бо Чацький здається раз Славянофілом, а другий раз неначе Западником прогресістом,— така вийшла плутанина в переймача Грибоедова. Це все потребує і справді багацько вияснень і навіть коментаріїв в школі. Загалом сказавши, уся ця псевдо-класична великоруська література XVIII віку й початку XIX віку не мала ніякого впливу й значіння на Україні і не допомогла розвитку українського суспільства, хоч в її брали уділ і деякі українці, як полтавець Херасков, автор відомої „Душеньки“. Богданович та перекладчик Гомерової „Іліади“, найближчий друг Котляревського Гнідич.

Усе значіння літератури XVII віку, як каже Пипін, хіба в тому що вона виробила й направила книжню великоруську мову. Ніякої користи з неї не було ні для Великоросії, ні для України.

Книжня література, як і' устна, в кожній нації має надзвичайне значіння для просвітності. Як каже Тен, мають значіння навіть давні й сьогочасні усякові казкові, романтичні й фантастичні поеми та оповідання, бо і в їх в типах виявляється національна вдача, й почування, й думки а часом і в вчинках в усяких подіях національний і, народній психічний уклад нації, часом в дуже ярих і різких начерках та кольорах *). Тим-то кожна національна література—це ніби картинна галерея, або галерея статуй, в котрих намальовано або виписано образи усякових національних типів, з їх провідними принципами й ідеями, маючих просвітне значіння для усієї нації. В

*) Див. №№ 13—14 и 15.

*) Отаке саме значіння має „Енеїда“ Котляревського, як виявок національного духа.

ціх образах, типах та начерках скупчені загальні прикмети дуже виразно й ясно, котрі будуть зрозумілі й ясні навіть для людей не дуже кмітливих і просвічених, і вони через це швидче і легче втямлять їх значіння, їх ідейні, ідеальні прямування, або їх хиби й огидливі потяги, лихі й шкودливі для суспільства. В історії літератури і в учебниках для шкіл звичайно виставляють ці типи, цінують їх вартість або неважливість, показують в їх усякові ідейні високі впливові зразці, придатні для виховання й суспільства й молоднечі в школах. І такі типи, взяті з національного життя будлі-якої нації, завсідги будуть найзрозуміліші й найбільше матимуть сили й значіння для дальшого кращого й прогресивнішого розвитку нації й молоднечі на будущий час.

Українська література зовсім таки немала в наші часи, нова наша література, починаючи од Котляревського й до нашого часу дала нам чималу галерею типів та образів, спріячих для дальшого розумового розвитку й прогресса нашого суспільства зверху до самого споду, до маси народа; її вигідний і вартний бік замикається в тому, що вона не тільки національна, але спочатку була й народня і до цього часу сливе уся напихана й промкнута народнім духом і прикрашена поетичними народніми фирбами, котрими така багата народня українська поезія.

До цих фирб народньої поезії тільки в наш час почали обертатися сьогочасні французські поети, як Верлен, Боделер й багацько инчих, котрі вже записують по селах народні пісні і беруть з їх поетичні фарби й прикраси. Через це їх поезії стали ніби живіші й колоритні-

ші, ніби набрались живого життя з вохкого, плодючого й родючого ґрунту *). Ця „історична путь“ українських типів починається Возним та Финтиком в Котляревського в „Натальці Полтавці“ та в „Москалеві Чарівникові“, типом „крючків“, як їх і досі в нас на Україні звать, це б то писарями, письменниками та писакками усяких канцелярій. Відома пісня Возного в „Натальці Полтавці“ „Всякому городу нрав і права“, з її афорізмами. Ця його, сказати б, программа філософія в своєму дальшому розвиткові в наш час дійшла, як відомо, свого апогея. За Возним виступають инчі типи: в Шевченка й Куліша. В Кобзарі Шевченка ми знаходимо багато типів з панів дідичів, і типів з життя заневоленого панщанного народа, та з життя давніх козаків і гайдамаків в час останнього повстання проти Польщі. Куліш в своєму оповіданні „Инчий чоловік“ дає тип денаціоналізації українських панів.

Після Куліша за чималий період часу наші письменники Кропивницький, Карпенко-Карий, Старіцький, Панас Мирний й инчі в своїх утворах показують нам довгий рядок типів, живцем вихопляних з вищих і нижчих станів українського суспільства, з життя інтелігенції, в котрих обмальовано сливе усе тогочасне суспільство з його прямуваннями, поглядами, потягами й пересвідченнями. Брали вони сюжети й з української історії. Але після Шевченкових „Гайдамак“,

*) В нас, після Шевченка й Куліша в молодих поетів ця справа з поезіями пішла якось напереверт: наші молоді поети одхиляються й неначе зумисне одмикають од поетичних образів та картин з природи в народніх піснях. В одного д. Самійленка та д. Кримського, трапляється багато образів, взятих з природи, а найбільше в „Пальмовому гилі“, де багато порівняннів, взятих з природи надають багато поезії віршам.

найбільшу вартість і значіння має художня повість Панаса Мирного „Пропаша сила“. Ця повість має сливе історичне значіння і певно писана по згадках і переказах дідів.

Ця широка картина, з суспільського життя, наче намальована художнім пензлем, має після Шевченкових „Гайдамаків“ найбільшу вартість і значіння, як художня ілюстрація до історії тих сумних часів заневолення народу Україні, коли життя усіх станів, направляне гетьманом Богданом на соціальну демократичну путь і на нові соціальні порядки,—усе пішло наперевреть та уперекидь. В драмах: „Глитай“, „Скрутна доба“, „Розгардіяш“, „Мартин Боруля“, „Перемудрив“, „Не судилось“, „Хазяїн“, й инч. виведено багато провідних типів, що займуть місце в історії української літератури.

В дальших і в молодчих наших письменників ми таксамо знаходимо багацько усякових типів просвітності й культури, як от у небіжчика Грінченка в його повісті „Соняшний промінь“ (Марко Кравченко, Голубов), в повісті Яворницького „За чужий гріх“, (лікар Григорій Семен Дурда, гордовитий дідич Заславський, нехтуючий усіма, хто не вийшов з дворян); в Коцюбинського в оповіданні „Хо!“ й инчих, в Кримського в повісті „Андрій Лиговський“, в перші частці повісті про Лаговського—„Не порозуміються“, де обмальований тип молодого інтелігента, угаристого, наважливого, дерзкого й непохитного в своїх пересвідченнях і чесних вчинках, хоч трохи й похитного на вдачу. В Галичині Іван Франко в свої повісті „Пережесні стежки“ показує провідні, прогресивні й усякові типи, взяті з місцевого життя на

соціальному життєвому ґрунті, до котрих автор примкнув ще й типи пануючої й правуючої там усім польської шляхти, що в Галичині ставить в усьому притичини для розвитку українців, котрі в своєму національному прямуванні ставлять себе окроми од поляків і хотять розвиватись самостійно, дбаючи за своє національне й соціальне животіння.

З цієї одної коротенької перелічки художніх утворів та типів в українському письменстві можна зауважить, що од Котляревського до останнього часу українська література дала чималу галерею типів просвітнього розвитку нашої нації й загалом з усього життя як народу, так і вищих верстов нашого суспільства. Нема що й казати, що ці усі типи найближчі, найзрозуміліші й найрідніші і для народу й для инчих станів, бо кожне з українців або бачило й знає таких людей. або принаймні хоч стикались з ними за свого живоття.

І усі ці типи в українських утворах роблять на нас більше вражіння і, як рідне для нас і знайоме, більше викликають спочування та співчуття до їх долі, ніж утвори не національні, утвори письменників инчих націй. Бо вражіння од їх утворів більше припадають нам до вподоби, і через те, й доходять до серця і до душі через природні готові фізіологічні стежки, вже таксамо готові од предків до прийнятку (восприятія), таких уявліннів, які даються художніми типами, неначе живими людьми. Само по собі зрозуміло, що й розвиток в школах пішов би лучче, краще й швидче, якби, передніше од усього давали цей природній національний поживок, неначе призначений самою природою для нас, як буває

сливе в усіх народів, хіба окрім... нас. Українська література народня й книжня дає дуже багатий матеріял для виховання й розумового зросту. Література инчих народів, хоч би й багацько багатіша, хоч би, приміром, великоруська, а бо й французька, або англійська можуть бути тільки дальшим матеріялом для ширшого й дальшого нашого поступу в розвитку. А тим часом в нас ще й досі навіть про Тараса Шевченка нічого не кажуть ні в нижчих, ні в середніх школах, не тільки про инчих українських письменників.

Закони психичних процесів, загалом дуже підході до процесів біологічних, і мають багато спільного з ними. В час дитячого зросту і тіло з мозком, і фізіологічні процеси, і психичні розвиваються й ростуть разом вкупі, бо вони спільні, так щільно й сукупно злучені, так межують між собою, що сливе неможна знайти між ними добре омежованої грانیці. Росте мозок, росте й думка, мисль, сукупно з ним, мов ті близнюки, зрошені плечима до купи. Ми добре тому відомі, що людське тіло й розвиток зросту психичного живоття живиться раз-раз поживком, взятим знадвору, с природи й усяких обставин, і звідтіль набирається сили й моці, бо всі вражіння знадвірні несамохіть вникають в мозкові центри. В природі і всі рослини, і всі животины живляться кожне своїм поживком, призначеним самою природою. Те ж саме і с психичними процесами в час дитячого зросту, бо діти розвивають свій розум перше од усього через мовні органи, через рідну мову, через *слово*. Одберіть од їх рідне слово в школі і вчіть їх чужою мовою, діти, доки не второпають добре чужої мови,

спочатку стають ніби дурніші: од їх неначе однімають природній поживок, призначений од самої природи. Вже давно примітили, що в вищих станах суспільства, де змалку набивають дітям голови багатьма європейськими мовами, нащадки їх дурнішають і тупішають. Нашим непроханим просвітникам треба б нагадати, що вже сливе за 2,000 год назад люде постерегли тайну й велике значіння слова, бо було ж ще тоді написано: Спочатку було Слово, і Слово було в Бозі, і Бог був Слово... Слово стало плоть, (як і людське слово єсть вкупі, й образ), і вселилось в нас... Але ці слова високі були промовляні й списані в Азії... Просьвічені європейці подекуди ще й досі через 1911 рік не второпали цього й не дізнались за це, навіть деякі духовні особи, котрим доконче треба б пам'ятати ці високі слова.

В сьогочасні Європі трохи инакше цінують людське слово. Оце недавнічко газети оповіщали, що в Тифлісі один вчитель в грузінській школі, та ще й перед школярами назвав грузінську мову „животнимъ языкомъ“. Таке нехтування чужою мовою, таке огидливе опоганювання її, та ще й перед учениками грузінами, опоганює не грузінську мову, а білше плямує й поганить самого вчителя і несамохіть зворушує в душі почування огидливості до таких людей. Треба при цьому випадкові пригадати й згадати, як опоганювали звідусіль і нашу українську безщасну мову, котру й досі ведуть ніби худобу, назаріз для жертви якимсь фальшивим невідомим і мрійним думкам усякі фанатики, напасники й ненависники людей инчої мови й національності, такі люде, котрі навратились викорчовувать і викоріняти усякі мо-

ви інших народів, що не належаться до їх народности й національности, та ще й такі мови, що вже роскорінились таки добре в письменстві. І роблять вони так не од нетямучести, а зумисно, як вчиняють це пруссаки в Познані з поляками, загадуючи вчити в польських школах німецькою мовою.

Ів. Нечуй-Левіцький.

Сторінка з історії освіти на Україні.

„Селянин Українець читає далеко менше, ніж селянин Великорос і навіть зовсім не читає книжок про господарство та медицину, бо не розуміє їх, значить, губить могучий спосіб поліпшення своєї сільсько-господарської культури і для заховання свого здоров'я від *усяких хвороб*“.

Рубакін.

Ми всі скрізь чуємо, що наша Україна дуже темна, що люд в ній скрізь неосвічений та відсталий, як що його порівняти з людністю других частин Російської держави, яка взагалі кажучи, не може пишатись становищем освіти та письменности: статистичні відомості на підставі числових показників вказують на дуже низький стан письменности (грамотности) в Росії, 5⁰%, себто на кожну сотку людності приходить тільки п'ять душ письменних; число дуже нікчемне, особливо, як порівняти з другими державами Європи.

Щож до України, то в цій занедбаній частині Російської держави освіта стоїть в гіршому стані ніж в Великоросії.

З числового показника ми бачили, що найбільший процент неграмотних рекрутів дають ті губернії, де нема земства; Україна скла-

дається з губерній: Київської, Волинської, Подільської, Чернігівської, Харківської, Полтавської, Катеринославської, Херсонської, частин Вороніжської, Курської, Могилевської та Тавричеської.

З усіх цих губерній земств, а значить і земських шкіл, нема в губерніях: Київській, Волинській та Подільській і з статистичного показника грамоти ми бачим, що саме в цих губерніях грамотних рекрутів тільки 36⁰%, а для земських губерній той самий процент вже побільшується до 59⁰%, себто на 23⁰% більше.

Щоб ще краще збагнути собі становище освіти на Україні, перевіримо де-які статистичні відомості. В 1895 році одна народня школа в Волинській губ. приходилася на 8513 душ людности, в Подільській—на 10192 душі і у Київській на 20,913 душ. Числа здається дуже красномовні! Але вони зробляться ще виразнішими, коли ми побачимо, що на протязі часу людність в цих губерніях дуже побільшується, а число шкіл зостається майже теж саме: в 1899 році в Волинській губернії одна школа приходилася на 8663 душі, в Подільській на 10885 і в Київській на 20651 душу.

Дякуючи цьому в цих губерніях з усіх дітей шкільного віку, користуються шкільною наукою в добре упоряджених школах тільки одна дванадцята частина!

Трохи в кращому стані народня освіта в губ. Чернігівській та Полтавській, але і там в школи попадає тільки $\frac{1}{3}$ частина селянських дітей, так само іде діло з освітою в губерніях Харківській, Херсонській та Катеринославській, тому ми і можемо на підставі фактів сказати, взагалі, що наша Україна ду-

же темна, як порівняти її з другими губерніями Російської держави; в цьому впевняє нас і сам російський уряд, який теж підтверджує, що Україна дуже одстала од своїх сусідів великоросів.

Чому ж це таке сталося? і чи воно завше так було?—Про це наші урядовці не питають, хоч це питання і дуже цікаве. Насамперед на запитання, чи воно завше так було, чи завше численна людність нашого краю, великого та багатого, була неграмотною та темною; ми можемо дати рішучу відповідь: ні! Були часи, коли наша країна означалася високим становищем освіти, і письменні були не тільки чоловіки, а і жінки, і це не серед вищих тільки кругів громадянства, але і проміж міщанством та селянством.

Ось що пише з приводу цього діакон Павло Алепський, який в 1654 році проїздив через Україну разом з антіохійським патріархом Макарієм: „По всій землі козаків, каже Павло, ми зауважили гарну прикмету, яка нас дуже здивувала: усі вони, виключаючи невелику обмаль з них, навіть більшість їх жінок та дітей, вміють читати та знають порядок служби Божої та церковні співи; крім цього, пан-отці навчають сиріт та не дають їх вештатись неуками по вулицях“. Ці слова Павла Алепського мають дуже велике історичне значіння, як доказ блискучого становища освіти на Україні в XVII-му столітті; аджеж Павло Алепський—чужинець, зовсім чужий Україні та її історії, не мав жадної причини що-небудь вигадувати, він тільки, як неліце-мірна людина, спинив свою увагу на фактах, які кидалися у вічі йому, як вражливому та уважному мандрівцю.

Другим доказом доброго стану

освіти на Україні може служити велика спадщина різних юридичних актів, писаних українською мовою, яку ми маємо з XIV, XV та XVI віків; усі ці духовні, купчі, мирові та інші документи, писані українською мовою, вказують перш усього на широкий розвиток письменности, а разом з тим свідчать про велике число шкіл, де люди могли навчатися грамоти.

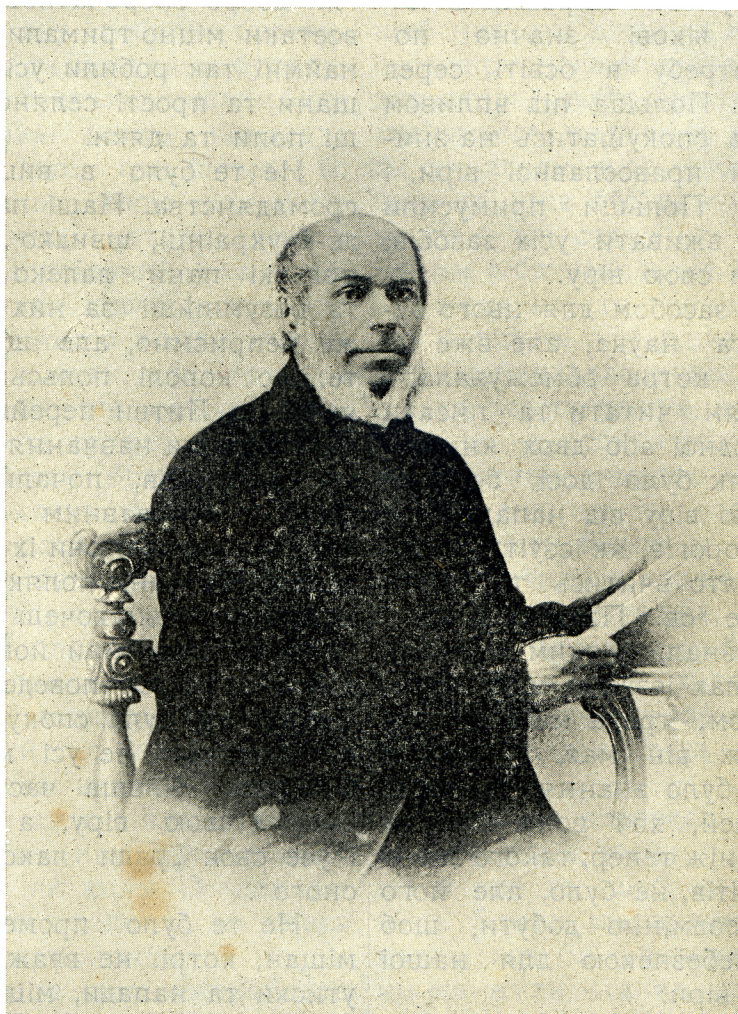
Історія нам показує, що таких шкіл було справді багато. Школа була у кожному селі, хоч самі села були далеко менчі, ніж теперешні, наприклад на просторі теперішніх повітів Чернігівського, Городенського, Сосницького в 1768 році було 134 школи, та одна школа приходилася на 746 душ людности, а в 1875-му на просторі тих самих повітів було 52 школи, з яких одна приходилася на 6730 душ! Як бачимо з цих цифр, шкільна наука на Україні з XVIII віку до XIX-го посунулася не вперед, а назад; щоб з'ясувати собі цей факт посунання науки на Україні не вперед, а назад, треба хоч трохи ознайомитись з умовами тодішнього життя і характером тодішньої школи.

Школи на Україні почали заводитись ще з часів Володимира Святого; в цих школах вчителі греки навчали дітей читати та писати. Школи ці були першими школами на нашій землі; від греків ми прийняли християнську віру, а разом з тим і першу науку.

Наші вчителі греки переклали св. Письмо з своєї грецької мови на нашу славянську (теперішню церковну мову) і почали навчати по школах дітей грамоти, щоб краще навчити їх вірі християнській; таким робом ми бачим, що наші перші школи повинні були мати церковний характер: люди, які тіль-

ки що змінили поганство на християнство, розуміється хотіли, як найкраще пізнати нову для них віру. І ми бачимо в XIII та XIV-му вікові школи, в яких наука обме-

жаючи на ці перешкоди, освіта в нас ширилась навіть і в часи татарщини, себто в XIII та XIV-му віках. В XIV-му вікові Україна підпала під владу Литви та Польши,

Український етнограф Н. В. Закревський. 1805—1871.

жувалася читанням св. Письма та навчанням церковних співів.

Татарщина багато шкодила розвитку освіти на Україні: татари руйнували монастирі, церкви, а разом з ними і школи, але, не вва-

але це теж не припинило розвитку освіти у нашій країні.

Річ у тому, що Литва та Польща лишили нашому українському народові право судитися та управлятися, користуючись своєю рідною

мовою, і ми маємо з XIV, XV та XVI-го віків багато різних актів—духовних, купчих, мирових та довгових, писаних українською мовою.

Уся ця правова спадщина свідчить, як ми вже казали, перш усього про широкий розвиток письменності.

Історичні умови України в XV та XVI-му вікові значно побільшили потребу в освіті серед наших людей: Польща під впливом ієзуїтів почала спокушатись на знищення нашої православної віри, і ці домагання Польщі примусили наших людей вживати усіх засобів, щоб боронити свою віру.

Головним засобом для цього була грамота та наука, але вже не така мізерна, котра обмежувалась тільки вмінням читати та писати та знанням одної або двох книжок св. Письма, як було досі, бо щоб боронити свою віру від нападків таких вчених ворогів, як ієзуїти, треба було теж багато вчитись та знати не тільки усе св. Письмо, а ще і ті науки, які знали і яким навчали по своїх школах ієзуїти: щоб боротися з ворогом, треба мати і силу не менчу, ніж він має, у ієзуїтів такою силою було знання, освіта, а в наших людей, хоч вони і були грамотніші, ніж тепер, такого знання, як у ієзуїтів, не було, але його треба було неодмінно добути, щоб боротися з небезпекою для нашої православної віри.

Ця небезпека з боку католиків була грізніша, ніж небезпека з боку татарщини: татари тільки руйнували монастирі та церкви тай годі, але віра християнська залишалася при нас—зникали татари—визволялися ми від лихої напасти і знову будували собі церкви та школи.

Не те було, як з'явилися ксьонд-

зи та ієзуїти: вони не руйнували поки що наших святощів, але доводили і доказували нам, що наша віра не права, що віруючи так, як віروвали наши батьки, ми тільки занапастим, а не спасем свої душі.

Слухали наші люде красномовні промови панів ієзуїтів і, хоч не могли добре сперечатись з ними, але всетаки міцно трималися свого, принаймні так робили усі селяни, міщани та прості селянські немудрящі попи та дяки.

Не те було в вищих верствах громадянства. Наші пани, прирочені українці, швидко побачили, що польські пани далеко освіченіші та розумніші за них—це було дуже неприємно, але ще гірше було те, що королі польські, під владу яких від Литви перейшли наші землі, слухаючи навчання своїх ксьондзів та ієзуїтів, почали робити нашим православним панам деякі кривди, становлючи їх права нижче, ніж права панів поляків—католиків; виходило так: хочеш бути рівним полякові, приймай його віру, а разом з нею і усю поведенцію в житті. Велика це була спокуса для нашого панства, і не усі могли з нею боротись—більша частина швидко кинула свою віру, а разом з нею і усе своє „ради лакомства нещасного“.

Не те було проміж селян та міщан, котрі, не вважаючи на усі утиски та напади, міцно трималися свого і робили усе, щоб боронити його.

Ми вже казали, що найкращим засобом для цього була наука, і тому наше міщанство почало фундувати школи та заводити свої друкарні; де б можна було друкувати книжки.

Найбільшу діяльність в цьому напрямкові виявили так звані „брат-

ства“ при церквах,—які зкладалися переважно з міщан та ремесників різних цехів: тут були кравці, шевці, кожемяки та інші, але згодом до брацтва почали вступати і де-які з заможних панів, котрі не хотіли кидати своєї віри, проміж них найзначнішу роль грали князі Острожські.

Запомога, яку робили братчикам Острожські та інші пани, була дуже потрібна, бо братчики міщани були бідні, а справа освіти вимагала грошей і чим далі, тим більше, бо брацтва, почавши свою діяльність дуже обмеженою метою: ховати „братчиків“ на спільний кошт так, як того вимагали церковні правила та звичаї тодішнього життя, поширили свою діяльність, як ми вже казали настільки, що почали фундувати школи та друкарні. Цей напрямок діяльності брацтва вимагав не тільки грошових засобів, але ще й запомоги людей, належачих до вищих верств громадянства, які б могли обстоювати справу брацтва перед королем польським та сеймом, бо братчики міщани та ремесники не мали ніякого значіння в політичному життю; тому ми і бачим, що брацтва значно поширили та побільшили свою діяльність тільки тоді, коли до них прилучилися таки магнати, як князі Острожські та де-які другі родини з нашої української аристократії.

Старанням та спільною роботою нашим братчикам вдалося позасновувати багато шкіл, де вже вчили не тільки читати та писати на рідній мові, але і на інших мовах—грецькій та латинській, і не тільки читати та писати, а ще й викладати на цих чужих мовах, бо наша мова була тоді ще не гаразд оброблена, і тому викладати на неї науку було не можна, до того ж і

не було не тільки наукових книжок на нашій мові, але навіть і св. Письмо далеко не усе було перекладено на нашу церковну мову; ці переклади робили вчителі брацких шкіл, а пізнійш і учні—бакаляри, як їх тоді звали..

Розуміється, що уся наука в тодішніх школах, заснованих на те, щоб навчати дітей та молодь гаразд своєї віри, носила цілком релігійний характер:—цього вимагали потреби тодішнього життя; ці ж самі потреби вимагали, щоб свою віру добре знав та умів обороняти усякий, до якого б він стану не належав, тому ми і бачимо в цих школах дітей з різних верств громадянства—поруч з дітьми заможних панів сиділи діти дрібних власників, міщан, попів та навіть хлопів; вчителі повинні були не робити між дітьми ніякої різниці, вимагаючи від усіх однаково знання та старання, і як що бува діти бідних та „худородних“ батьків вчилися краще ніж діти багатих та вельможних, їх садовили на перші місця, а їх багаті товариші сиділи в кінці; в тодішніх школах був звичай садовити учнів, вважаючи на їх хист та старання до науки.

Крім цих справедливих відносин до усіх учнів, тодішня школа дбала ще й про те, щоб дати спроможність бідним школярам не кидати науки, хоч би і в яких злиднях вони не жили—таким школярам мусили допомагати заможні люди, подаючи їм святу милостиню, коли ці бідолахи школяри ходили по під вікнами хат що дня перед вечером, співаючи псалми (духовні пісні, які і тепер співають на ярмарках та на базарах сліпці—кобзарі).

Дякуючи такому звичаю, кожний хлопець, з яких би злиднів він не походив, міг вчитись в школі до

схочу і ніхто не міг докоряти йому його злиднями, і він теж не міг нарікати на мерзену долю, яка б завжала йому вчитись, коли він мав до цього хист.

Розуміється, не усі люди могли віддавати дітей до вчення до братських шкіл: перш усього тому, що не скрізь були такі школи, разом з тим не усі могли збавляти багато часу, щоб як слід вивчити усю науку, якої навчала тодішня школа, більша частина вдовольнялася втіхами читати та писати та трохи маракувати в св. Письмі—для таких були скрізь і по містах і по селах маленькі школи, де вчили не вчені „дідаסקали“, як по великих школах, а звичайні собі дяки, які походили з нескінчивших вчення в братських школах „спудеїв“ (студентів).

В XVII та початкові XVIII-го віків ми бачим багато так званих „мандрівних дяків“, які тільки те і роблять, що вчать грамоті дітей по селах та по містах, мандруючи з села в село. Дякуючи цім „мандрівним дякам“, а також і братським школам (переважно київської братської школи), котрі доставляли цих дяків на усю Україну, в нашій країні майже не було неграмотних людей, на що й вказує Павел Алепський, про якого ми згадували попереду.

Школа, як ми вже казали, була у кожному селі, хоч самі села були далеко менчі ніж тепер; як ми вже бачили, на території теперешніх повітів Чернігівського, Городенського та Сосніцького в 1768 році було 134 школи, та одна школа приходилася на 746 душ, а в 1875 на території тих же самих повітів вже тільки 52 школи, з яких одна приходилася на 6730 душ. Як видно з цих чисел наука на Україні з XVIII

до XIX-го віку посунулася не вперед, а назад, це посування науки назад почалося ще з кінця XVIII-го віку.

Перш усього наша висча школа з своїм виключно релігійним характером була добра для XVI-го та XVII-го віків, а для XVIII-го, коли релігійні справи вже прийшли скрізь до такого чи до іншого кінця, ці школи вже не відповідали вимогам життя.

Наша більше чи менше заможна молодь, яка до цього часу поповняла ряди учнів Київської братської школи (академії), тепер іде за кордон або у Московщину, у Петербург, де з'явилась висча школа, вже не духовна, а світська, загально-просвітня; тому ми бачим, що число студентів зменшується в Київській духовній академії з кожним роком *).

У 1768-му році наші депутати, які з наказу цариці Катерини II зібрались в Москві між іншим прохали завести і на Україні один чи два університети, та кілька гімназій, які були вже в Петербурзі та Москві; але вона тоді цього не дозволила.

Розуміється, не маючи у себе в дома такої школи яка б відповідала вимогам життя, наше українське юнацтво з шляхтських родів почало їздити вчитись у Московщину, як колись їздило у Польщу, і як колись з Польщі повертались наші молоді українці поляками, так тепер з Московщини приїздили до дому на Україну наші юнаки зовсім змосковленими. Ця переміна була навіть ще й лехча—перевертаючись у

*) В 1724 році в Київській академії було 1243 студентів, в 1744 вже 1160. До XVIII-го століття проміж студентів Київської брацької школи головне місто займали діти заможних шляхетських родів, а вже з XVIII-го віку чім далі, тим більше ця школа (академія) почала приймати переважно духовний характер, який вона має й тепер.

поляка, треба було кидати і віру батьків, а на це все ж таки не усі відважувались, тепер цього не треба було робити, можна було zostаватися православними, а тільки кинути свою рідну мову та забути „чиїх“ вони „батьків діти“.

Знаючи, з якого приводу почала занепадати висча школа на Україні, подивимося тепер, що робилося з низчою?

Розглядаючи справу з низчою школою, ми бачим, що вона теж швиденько почала падати все нижче і нижче; перш усього тому, що дяки з царського наказу повинні були жити при церквах, а мандрувати їм з місця на місце вже не дозволялось, друга ж і головна причина занепаду низчої школи була у тому, що з 1654 року, коли Україна прилучилась до Москви, московський уряд почав заводити на Україні такий самий лад, який був у Московщині, а в Московщині ще з XVII ст. було заведено (юридично) кріпацтво, що фактично існувало ще у XVI віці. Російський уряд потроху, починаючи з Петра I, почав заводити кріпацтво і на українській території; непомітно, помалу від людей потроху відіймалися їх стародавні права, і так робилося до часів Катерини II, яка вже зовсім закінчила цю справу, „прикріпивши кь землѣ украинскаго хлопа“.

З цього „прикріплення кь землѣ“ і почався занепад усякої освіти на Україні: з одного боку, поміщики на Україні робилися панами над особою та майном своїх підвладних селян, маючи право знущатись над ними, як душа хоче без жадної відповідальности за це, а ніщо так морально не псує людину, як безконтрольна влада над другими людьми. З другого боку, селянин, тепер кріпак був уже не людина; його

можна було бити й продавати, а деж таки людині, зведеній до стану товарини думати про яку небудь науку?! Те, що було річчю потрібною та натуральною для вільної людини, зробилося зовсім зайвим для кріпака. Кріпакові не потрібна була школа, яка б могла нагадати йому про його людські права: він повинен був змалку і до смерті тільки працювати та робити на пана, та дякувати Богові та панові, як пан за цю роботу дозволяє жити в мерзенній хатині, де тяжкі злидні та робота „і помолитись не дають“, як казав наш незабутній кобзар Шевченко.

Але „Все йде, все минає“, минуло і кріпацтво; в 1861 році дали волю, і з цього часу почався деякий рух в справі народньої освіти: скрізь по Російській державі усе, що було кращого, віднеслося дуже прихильно до акту визволення людей з неволі і поспішало працювати на користь визволеного люду,— почалася робота земств.

Земства, хоч і зкладались переважно з дворян, але кращі представники дворянства з епохи визволення хотіли працювати на користь народів і тому поспішали заводити школи і другі просвітні інституції потрібні для селян.

Як ми вже казали, в деяких губерніях, з яких зкладається Україна, земств нема і досі (або ще тіко заводяться), тому там мало і шкіл, а де і є земства, а разом з ними і школи все ж таки відсоток неграмотних ніде не буває менше як 50⁰%, тоді як в других місцях Російської держави, де є земства цей відсоток зменьшується до 20⁰%.

Ми знову звертаємось до питання: чому ж це так? Ми вже бачили, що в давніші часи наші люди мали багато хисту до вчення,

хоч обставини політичного життя і були часом не дуже сприяючі цьому. Щож зробилось тепер і чому наша країна так занепала що до народньої освіти? Багато вчених людей з наших земляків, а також і чужинців, що спочивають лихові народньому, бачуть причину цього зъявища у тому, що на Україні шкільна наука відбувається на великоросійській мові, мало зрозумілій для українських дітей. Дякуючи цьому, дитина не стільки вчиться, скільки мучиться у школі, і коли кінчає школу, то скоро забуває усе, чому там навчилась, тому ж-то і український хлопець, скінчивший школу, вступаючи до війська, знову стає неграмотним, що проміж великоросів трапляється дуже рідко.

Причину цього легко зрозуміти: великоросійський хлопець чує у школі свою рідну мову, та навчається читати книжки, писані цією самою цілком зрозумілою мовою, а український хлопець у школі розуміє усе через п'яте десяте та, навчившись читати тільки на половину зрозумілу книжку скінчивши школу, вже не заглядає до неї. Наслідком цього бачимо перш усього темноту нашого люду, а разом з нею і злидні.

Щоб допомогти нашому селянинові вийти з цього становища безпросвітної темряви та злиднів, треба дбати про те, щоб довести народню освіту на Україні до висчого, ніж тепер вона є, розвитку; для цього треба перш усього завести таку школу, яка б навчаючи дитину грамоті, заохочувала її до книжки, а це буде тільки тоді, коли наші діти у школі будуть чути свою

рідну мову та читати книжки, писані на цій же таки мові.

Л. Жигмайло.

ПРОХАННЯ СЕЛЯНИНА.

Повій вітре о півдня,
Неси тепло з собою,
Прирій примерзле плля,
Дихни на нас весною.
Давно у нас мороз панує,
Зкував він землю ланцюгами,
Давно бідний жербак горює:
„Не сходе сонечко над нами“!
Плуги, борони, леміші,
Давно у нас кують, ладнують,
Зерно насипали в мішки—
Весну—царюцю вилядають:
„Прийди весна, прийди могутня,
Принеси тепло з собою—
Розтане замерзлая зсмля...
Прийди! бо радість йде з тобою.
І виїдем на поле ми,
Роспушим землю ми плугами,
Посієм пшеницю, ячмені
І заволочим боронами
Зеленим килимом походить
Посіяне мужицькою рукою...
Прийди весна,—бо час проходить,
Принеси тепло нам... і мир з собою“.

Петро Сурмах.

Селяне самі про себе.

Коли про селян хліборобів пише інтелігент,—то як-би добре він не знав села з його лихом і рідкими radoщами,—все

для його зостануться не помітними де-які риси дуже великої ваги для розуміння усього того, що діється на селі. Зостануться непомітними, бо інтелігент,—який би там він не був щирий—дивиться на селянське життя з боку, і у писаннях своїх тільки наче фотографує його. Далеко цікавіше, — як для селянина так і для інтелігента, прочитати те, що пишуть селяне самі про себе, —особливо тепер, коли села прокидаються від сну. На першому місці для селянина-хлібороба стоїть думка про те, як би поліпшити теперішній стан сільського господарства, про грошові та кредитові справи; на це хлібороби, що тепер пишуть по часописах, одразу й звернули увагу. Перші ріжноманітні і, здебільшого, випадкові вісті про хліборобське життя почали друкуватися у „Раді“ у відділі „Дописи“; але ці відомості,—як випадкові, були безсистемні і через те не могли викликати серед хліборобів того інтересу, яке викликають листи й статті самих звичайних хліборобів на сторінках Харківської часописі „Хлібороб“. На цих сторінках написано загрубілими хліборобськими руками про ті вагання та недовір'я, —з якими автори цих писаннів відносилися у перші часи знакомства до агронома та його порад; про те невільне каяття, яке їх обхоплювало з початку, коли вони звертали на стежку агрономичної поради, і нарешті про ті надмірні втіху й задоволення в осени, коли впевнялись у правдивості того, що казав агроном. Написано тут щиро і отверто про ті непорозуміння, які виникають поміж „старими“ і „новими“ хліборобами з-за агрономичних порад. Трапляються статті, які уявляють з себе щирий братерський, від усього серця поклик „нових“ хліборобів,—свідомих в сільсько-господарських справах у-певнених у вартості агрономичних порад,—до своїх братів. Трапляються й статі з обговорюванням усього того, що стає на перешкоді розвитку кооперації,—усяких

позичкових і потребительських і інших товарищств на селі. Ці—великої ваги та значіння сторінки „Хлібороба“—є справді те зеркало, у якому відбивається дуже яскраво сільсько-господарське життя. „Хлібороб“ охоче приймає й містить статті авторів-хліборобів; навіть було в цій часописі надруковано, щоб хлібороби не соромились того, що вони слабкі у граматиці що вони погано пишуть що вони инколи незнають, як висловити гаразд свої думки на папері, бо „Хлібороб“ ці усі поминки виправляє; головне діло—зміст написаного, суть. На ту саму стежку хліборобських інтересів зійшла й молода „Рілля“. Добре,—думається нам. Сільсько-господарський бік селянського життя буде все більш і більш освітлюватись і хлібороби будуть мати постійну раду в своїм головнім ділі, котре їх годує. Та це ще не все; треба ще харчу й для душі. Багато на селі питаннів нерозроблених, неосвітлених систематично, але цікавих і для хліборобів пекучих,—і добре булоб, коли і хлібороби почали писати самі і про ці питання. А для цього в українських популярних, зрозумілих для народа і дешевих часописах цікаво булоб завести хоч невеличкий відділ під заголовком „Хлібороби-селяне самі про себе“ і містити там виключно статті та листи авторів хліборобів. Вони охоче будуть писати про своє, мало для інтелігентів відоме життя, і цим останнім буде цікаво довідатись, як перетворюються у мозку звичайного хлібороба їхні мрії, ідеї, бажання і т. и., наскільки сходяться ці їхні „бажання для селянина“ іменню з тим, чого дійсно бажав би сам собі хлібороб і інтелігент-читач з цих писаннів довідається, якою певною стежкою йому треба йти до поліпшення селянського життя, чого вимагає від його хлібороб,—і упевниться у тому,—чи він справді дає хліборобові саме те, що тому найпотрібніше, а не те тільки, що він сам знайшов для хлібороба необхідним.

Хлібороб з цих писаннів хліборобських довідається, що він не один, що він є член великої хліборобської семьи, з котрою у його багато спільних інтересів, що поліпшення його життя у де яких справах залежить не од хлібороба, а од хліборобів. На цім ґрунті й ідею „єднання“, здається нам, можна більш посунути вперед, бо ті дві сторони, які бажають єднання,—мусять одна другу добре знати. А хлібороби писати будуть, і цьому є певний доказ: вони вже пишуть.

О. Г.

3 українського життя.

Учительські курси у Катеринославі. З 16 червня по 21 липня у Катеринославі відбувалися загально-просвітні курси за-для вчителів початкових шкіл. Курси ці вряжено місцевою губернською земською управою. Лекторами покликані місцевих вчителів середніх шкіл, але меж ними були приват-доцент Харківського університету д. Потєбня й директор Катеринославського музею імени Н. А. Поля, видатний знавець історії місцевого Краю й археолог д. І. Еварницький. Він прочитав 11 лекцій, з яких 4 присвячено до історичним часам Катеринославщини, а останні—історії Запоріжжя взагалі і часам гетьмана Сагайдачного особливо. Лекції д. І. Еварницького, завдяки великому талантові його, як лектора, найбільше цікавили курсистів й робили на них дуже велике вражіння. Слухачі так зацікавилися минулим свого краю, що з власної ініціативи розкопали своїми руками, під орудою д. І. Еварницького, без робочих, могилу вищої гірничої школи.

Усіх слухачів на курсах було 164 чоловіка. Жили вони в будинкові гірничої школи, в аудиторіях якої відбувалися й лекції. Що дня курсистам доводилося слухати по 6 лекцій. Це дуже втомляло вчителів і через те к кінцю курсів помітно зменшився поміж ними інтерес до того, що викладалося їм на лекціях. В свята, а також і в ті часи, коли не було лекцій курсисти робили різні екскурсії: бували в музеї іме-

ни Н. А. Поля, оглядали кабінети при гірничій школі, були на Брянському заводі, водопровод, іздили на пороги. За браком часу курсисти були тіко на першому Кодацькому порозі, спустилися вниз через його, обзнайомилися з руїнами колишньої фортеці польської в селі Старому Кайдакові, що будував її Боплан; у селі Чаплях огляділи сукновальню та лісопилню княгині Воронцової-Дашкової. Найбільше задоволені курсисти екскурсією на Кодацький поріг.

При закінченні курсів вчителі щиро дякували д. І. Еварницького за його науку й піднесли йому таку адресу.

Вельмишановний

Дмитре Івановичу!

Вчителі і вчительки Катеринославських загально-освітніх курсів щиро вітають Вас великого дослідувача рідного краю, славу України, виказують Вам щиро подяку, що вивчили їх читати по рідних пам'ятниках старовини, розуміти мову рідних могил, роскиданих по просторі степів. Нарешті висловлюють побажання довго віку вельмишановному діячеві на користь рідного краю (далі йдуть підписи).

Екскурсанти з Буковини. У неділю, 10 липня, парохомом із Кременчуга прибули до Катеринослава екскурсанти з Буковини, усього 19 чоловік: управитель української учительської семінарії в Чернівцях, д. Василь Івасюк, професор тієї таки семінарії, д. Василь Сімович з своєю жінкою, Сидорою, учителькою української вищої дівочої православної школи в Чернівцях і небожем, Миколою, гімназистом із Кіцманя та 15 учнів, частина яких (душ 10) цього року скінчила учительську семінарію та жде учительських посад, иньчі учителі із різних сіл на Буковині і ще один гімназист. Екскурсія почалася із Києва, куди учасники її прибули через Новоселицю, Жмеринку у четвер дня 30 червня і спинилися у Михайлівському монастирі. У Києві оглянули вони всі українські інституції, редакції українських часописів, городський музей, Лавру, всі церкви, з Києва уладили з місцевими українцями гулянку до Межигіря, побували у театрі Колисниченка та в городським купецьким саді і за ціх чотирі чи п'ять днів досить гарно обзнайомилися із життям наших Киян. Всюди їх радо вітали, всюди давали поміч, у чому була потреба. Почувалося, що це рідні брати, що у перше у більшому числі за-

іхали оглянути матір руських городів та познайомитися із життям синів тої матері. З як найкращими почуттями подалися екскурсанти із Києва на Шевченкову могилу, побули там цілий день, милуючись чудовою панорамою Дніпра і його берегів, знялися під могилою Тараса і через Кременчук перебралися до Полтави. Саме в той час відбувалися в тому городі учительські курси. Щоб познайомитися з учасниками курсів, екскурсанти пішли на лекції і по скінченні лекцій зустрілися із оваційним а щирим прийняттям. Один із учасників курсів привітав їх од усіх зібраних на курсах в слід за тим понеслися зворушливі оплески а потім відповідь від екскурсантів і знов буря оплесків. Це рідні брати вітали своїх закордонних товаришів на полі народної освіти, це український вчитель Росії вітав українського вчителя Австрії. Довго лунали оплески, довго перемовлялися учасники екскурсії із курсистами і полилася сердешна розмова, з якою одні знайомили других про свої справи. До самого вечора не кидали одні других: разом оглядали музей, разом сфотографувались під пам'ятником Котляревського. Оглянувши земський будинок, кустарну виставку, та все, що цікавить закордонного брата, екскурсанти другого дня рано подалися на Кременчук. Великий гурт Полтавців на вокзалі. Довго-довго чути було звуки української пісні, довго маяли хустки на прощання, а то й долітали невдоволені голоси Полтавців, що так скоро кидають Буковинці серце Полтавської губернії. Через Кременчук припливли екскурсанти парохомом до Катеринослава і спинилися у першій комерційній школі, де на їх приїзд було вже все прилагоджене. За час свого побуту у нашому городі наші гості оглянули Брянський завод, куди їх опроводжував інженер Н., побули довгенько у городським музеї, де показав ім усе і розказав, не жаліючи часу, директор п. Яворницький, були тричі в театрі д. Садовського і мали, змогу порівняти його із своїм галицьким та з инькими українськими, які бачили по дорозі, були в селі Мануйлівці, одвідали тамешню „Просвіту“, де їх сердечно прийнято хлібом-сіллю, їздили на Ненаситець, познайомились із учасниками Катеринославських учительських курсів, які вітали їх од щирого серця незгірш полтавських своїх товаришів, побували у Потьомкінським саду, познайомились ще краще із усім, що ім було цікаво і з найкращими враженнями, з піднесеним настроєм покинули наше місто у

п'ятницю, дня 15 липня, щоб через Єлисавет та Окницю дібратися до кордону.

Новини нашого письменства.

Нові видання по історії України. У Петербурзі друкується і незабаром вийде третім виданням, на російській мові, книжка проф. М. Грушевського: „Очеркъ історії Украинскаго народа“. В порівнянні з другим виданням третє буде мати немало доповнень, особливо в історії відродження України. У Чернівцях, на Буковині, друкується другим виданням книжка покійного проф. В. Б. Антоновича: „Бесіди про часи козацькі на Україні“. Це дуже гарна книжка, дає багато відомостей про початок козащини та її історію.

Сергій Єфремов. Історія Українського письменства. Видавництво Український учитель, 466+XVI+1, ціна 2 корб. Остання, найцікавіша новина нашого письменства—це поява нової праці відомого українського критика С. О. Єфремова: „Історія Українського письменства“. Книжка має передмову (1—26 стр.) і 14 розділів.

У передмові робляться загальні уваги про українську літературу та історію письменства що поділяється на три доби (періоди) се б то: 1) добу національно-державної самостійності (до кінця XIV віку), 2) добу національно-державної залежності (до кінця XVIII ст.) і 3) добу національного відродження, од кінця XVIII ст., властиво виступу Котляревського, і до наших часів. До передмови, після вказівки усіх історично-літературних дослідів, додано покажчика літератури—української і російської,—що стосується до історії нашого письменства.

У першому розділі (27—64 стр.) представлено коротенький огляд історії нашого письменства од початку його на Русі до часів сполучення українських земель з Литвою. Розділи II—IV присвячено другій добі історії нашого письменства; тут ми бачимо докладний дослід про полемичну літературу, викликану боротьбою української людности з церковною унією та латинством, про стару шкільну драму, віршове та історичне письменство XVII та XVIII в., а також і народню поезію. Разом з оглядом народньої поезії шановний автор зупиняється на етнографичних записях і працях XIX стол.

Розділи V—XIII містять в собі третю

добу історії нашого письменства. Котляревському присвячується майже весь V розділ (180—203 стр.); 20 і 30—ті роки містяться у VI розділі (206—46 стр.), тоді як VII роз. (246—275 стр.) весь присвячено Шевченкові; крім огляду літературної діяльності великого Співця України, тут бачимо оцінку цієї діяльності й картину відношення до Шевченка російського громадянства й офіційної Росії. Далі йдуть 60-ті роки (роз. VIII), національне відродження й рух у Галичині (розд. IX), 70-ті роки (розд. X), 80-ті роки (роз. XI), 90-ті роки (розд. XII) і початок XX віку (розд. XIII). У розділі XIV знаходимо „закінчення“ (460—69 стр.) до всієї праці; тут робиться загальний огляд долі українського письменства, вияснюються основні риси його в минулому, а також вага і вартість у сучасному.

Такий коротенький зміст „Історії українського письменства“. Автор постановив своєю метою представити коротку, але докладну, науково оброблену історію української літератури до наших часів. І він справді досяг своєї мети. До цього часу у нас не було такої історії, і брак її помітно відбивався на нашому громадянстві, видання подібної книжки було пекучою, нагальною потребою. Книжка написана приступно за-для середнього читача, мова її жива, захоплююча, як і в інших працях нашого критика. Завдяки великим здібностям праці, ми щиро вітаємо видання цієї книжки, як поважний факт в житті нашого письменства, й радимо читачам швидко знайомитися з такою гарною, корисною книжкою, як „Історія українського письменства“ С. Єфремова.

Д о п и с ь.

Лихівка, Верхньодніпровського повіту. У неділю 12 травня відкрилось у Лихівці сільсько-господарське товариство. Після молебну голова зборів, саксаганський агроном, сказав промову про завдання сільсько-господарських товариств. Після коротенького огляду, як раніше оброблялась земля, коли її у кожного хазяїна було далеко більше ніж тепер він зазначив, що зараз землі мало припадає на кожного хлібороба. Цьому лихові можна зарадити добрим обробленням її. Як добре обробляти землю, можна навчитись у агрономів, а для того треба гуртуватись у товариства, щоб гуртом учитись

кращому хазяйнуванню, щоб один одному допомагати в поліпшенні господарства. Закінчив свою промову агроном побажанням успіху й розцвіту діяльності Лихівського товариства.

Промова його визначалась щирістю, але їй бракувало простоти. Траплялось чимало таких виразів, як: „земля такого характеру, земля иного характеру“, між тим як краще було-б сказати: земля добра, земля поганіша. Говорив агроном, як і звичайно, по російськи, тільки іноді він закидав на мові місцевої людності, тоб-то по українськи, так очевидячки, як звертались до його дядьки і як він їм ростолковував. Спочатку дядьки слухали уважно, а потім стали потроху гомоніти, глядіти по сторонам, а д. старшина, сидючи на вікні, приглядався, що робиться на вулиці. Після промови було пробалотіровано 165 нових членів, а потім Лихівський агроном почав читати умови, на яких поміщик Харченко згоджується заарендувати товариству 720 десят. землі. Читано знов по російськи. Члени говорили: „согласні, можна“, а як дійшло діло до того, що треба гроші платити, то всі щось між собою незадоволено стали гомоніти, а один із сміливіших гукнув! „роскажіть же нам, як землю будимо ділити між собою і оброблять“. Про це було вже говорено раніше. Так, очевидячки, промовляють наші агрономи, що їх дядьки розуміють через десяте-п'яте, а слід би було нашим вченим „хліборобам“ говорити й звертатись до селян на тій мові, на якій думають і звертаються наші селяне до агрономів, тоб-то по українськи.

Після вибору ради товариства, вирішено запросити окружних поміщиків бути почесними членами, а С. С. Деконського—почесним головою товариства.

Селян на відкритті було спочатку чоловіка з 250, а потім поменьшало. Інтелігенції лихівської зовсім мало було.

Ще треба сказати скільки слів про пригоду, що трапилась перед промовою сакського агронома. У задніх рядах слухачів чути було гомін. Там були між иншим і жінки. Старшина тоді встав, підняв руку вгору і крикнув суворо: „жінки, вийдіть, вас тут совсьом не нада“, жінки—вийшли. А устав каже, що членами можуть бути і жінки.

Високошановний**П. Редакторе!**

Не відмовте висловити на сторінках „Дніпрових Хвиль“ найщирішу подяку всім нижчепоіменованим особам, що склали по-сильну жертву в нашу бібліотеку. Товариство наше на кошти не багате, через це кожна хоч найдрібніша жертва для нас має велике значіння.

Голова Літ.-бібліотечної секції
мануїлівської „Просвіти“ **Т. Митрус.**

Реєстр книжок, подарованих в бібліотеку Мануїлівської „Просвіти“ од початку заснування, до 1. травня 1911. року.

І. Ф. Барах: „Л.-Н. Вістник“ за 1907—1908 р., „Нова Громада“ за 1906 р., Д. И. Эварницький—„Иванъ Дмитріевичъ Сирко“; І. Котляревський—„Твори“; Вид. „П. Г. З. У.“—„Листовні картки“; Б. Д. Грінченко—„Серед темної ночі“, „Під тихими вербами“. М. Л. Кузьменко—„Дозвілля“. В. М. Ровда: Б. Д. Грінченко—„Опов. про Івана Котляревського“, „Приятелі“; В. Доманицький—„Тяжким шляхом“; Квітка—„Права, що до виборів“, кн. II; С. Русова—„Як живуть люди в Норвегії“; М. Комарь—„Опов. про Богдана Хмельницького“; Д. Дорошенко—„На громадській роботі“; Гр. Квітка-Основ'яненко—„Сердешна Оксана“. Д-р Ю. С. Грибинук: свої книжки—„Татови казки“, „Совѣты мужчинамъ и женщинамъ“, „Отношение живого эпителия къ просящимъ веществамъ желчи“ № 6, „Украинскій скипидаръ“, „Царський маніфест“ 17 окт.; Крамской—„Листовні картки Т. Шев-ка“ мал. 1876 р. П. Воронін—„Оповідання—ескізи“. Х. Алчевська: „Туга за сонцем“, „Пісня життя“, „Сонце з-за хмар“. Ст.-ук. Варш. ун-ту—„Вік“, збірники т.т. I, II і III. М. Грінченко: М. Загірня—„Страшний ворог“ вид. II; Д. Пісочинець—„Учителювання Б. Грінченка“; С. Ефремов—„Над могилою Б. Грінченка“. М. Лободовський: „Перегляд поеми „Марія“. Лосієвський: Костенко—„Батраки“. Ар. Вержбицький: „Програма шкільних рукометів“, „Прикмети роз. талан. школярів“, „Прийступ до школи“, „Рада шкільна“, „Мрія—шкільна будівля“; Іоїленко—„Некрут“. П. Мирний—„Твори“ кн. I, II і III. Т. Бичихина: Т. Сулима—„Дячиха“, „На менинах“. П. Гай—„Фин-

ляндія“. В. Р. Куриний—„Рідний край“ за 1907 р. О. Пчілка: „Світова річ“, „Артишоки“, „Думки—мережанки“, „Оповідання різдвяні“ т.т. I і II, „Українським дітям“, „Тарасове свято“, „Кобза і кобзарі“, „Юліуш Словацький“; С. Руданський—„Співомовки“ (стар. видання); Т. Михальський—„Сучасна польська поезія на Україні“; Ф. Немо—„Чим нам користні жида?“ Б. Грінченко—„Три питання нашого правосісу“; Л. Українка—„Йоганна, жінка Хусова“, „В катакомбах“; М. Глек—„Оксана“; О. Олесь—„По дорозі в казку“; Левченко—„На межі“; А. Кащенко—„По закону“; А. Володський—„На бідного Макара“; часопись—„Молода Україна“ за 1909 р. Д. І. Дорошенко: „Источники ознакомленія съ Южной Русью“, „Украинская народная литература“; Михальчук—„Открытое письмо къ Пшину“; журналъ—„Лѣтопись Екат. уч. Арх. Ком.“; Новицький—„Исторія г. Александровска“. М. Павліченко: Збірник „Коханці—шкодники, Кум мирошник“, „Гроші“, „Щасливий деньок“ і ин., „Знайся кінъ з конем...“ і ин.; Лісовський—„Збірник творів“; Овчинников—„Перелітні птахи“; Яновська—„Поводатирь“; Б. Грінченко—„Миротворці“, „Народные спектакли“. Д. І. Яворницький: „Наша доля Бога воля“, „Вечірні зорі“, У бурсу! У бурсу! У бурсу!“, „Христос в серці чоловіка“, „Де люди, там і лихо“. О. Сластьон: Шевченко—„Гайдамаки“ ілюстр. О. Сластьоном. В. Синіцин: „Несподіване щастя“, „Зруйноване гніздо“. М. Ішуїна. „Молода Україна“ за 1908 р.; вид. „Просвіти“—„Календарь на 1908 р.“; О. Ефіменкова—„Свят вечір“; Грінченко—„Три питання нашого правосісу“; Гр. Шерстюк—„Українська граматка ч.ч. I і II; Драгоманов—„Евангельська віра в ст. Англії“; різні картки листовні. Фот. портрети: кн. Острозького, кн. Вешневецької і Ликері—нареченої Шевченка, Афанасьєва, Шашкевича, Воробкевича.

Грішми пожертвовано: Піскунов—10 к., Бугаєв—5 к., Онищенко—10 к.

Інші речі: О. Сластьон—Погрудя Т. Г. Шевченка (велике); М. Л. Кузьменко—дротяні поставки для листовних карток 2 шт.; д-р Ю. С. Грибинук—малюнок на картоні олійними фарбами (краєвид), погрудя П. О. Куліша (маленьке); Т. Кольбіна—рушник (узори О. Пчілки); М. О. Богуславський—вітрина для листовних карток.

Голова Літ.-бібліотечної секції **Т. Митрус.**

Редактор-видавець Н. КОТОВ.

ПОТРІБЕН СТОРОЖ

з невеликою сімєю, тямущий.

Замість плати $2\frac{1}{2}$ десятини землі під городнну або під посів.

Може арендувати кілька десятин землі, або обробляти з половини.

*Адреса: Катеринослав, Московська ул. д. № 7,
К. Є. Котову.*

==== КНИГАРНЯ ====

М. К. ЛОЗИНСЬКОЇ

Катеринослав, Проспект, буд. Вебера

Має багатий вибір шкільних підручників і усяких книжок, українською і російською мовами. Має на складі видання таких фірм: „Сотрудникъ школь“ А. К. Залесскої, Видавництва Т-ва І. Д. Ситіна, Видавництва „Посредникъ“ Українського Добродійного Т-ва видання дешевих і корисних книжок у Петербурзі, видавництва календаря „Хуторянинъ“ у Полтаві, видань В. П. Вахтерова.